

AZ EGYETEMFEJLESZTÉS ALTERNATÍVÁI¹

ALTERNATIVES TO UNIVERSITY DEVELOPMENT

Polónyi István¹, Kozma Tamás²

¹CSc, egyetemi tanár, Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar Nevelés- és Művelődéstudomány Intézet
istvan.polonyi@arts.unideb.hu

²DSc, professor emeritus, Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar Nevelés- és Művelődéstudomány Intézet
kozmat@ella.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

Tanulmányunkban azt elemezzük, mennyire reális Magyarországon egy világszínvonalú egyetem (World Class University) kifejlesztése. Legfontosabb megállapításunk: ahhoz, hogy Magyarországon világszínvonalú egyetem alakulhasson ki, nagyságrendekkel nagyobb anyagi ráfordítás kellene a felsőoktatásban. A jelenlegi realitás inkább egy vagy több élenjáró egyetem (Flagship University) kialakítása. A hazai tudományegyetemek közel állnak ahhoz, hogy élenjáró egyetemekké minősülhessenek. Ehhez a forrásaik bővülése mellett elsősorban a gazdasági autonómiájuk megerősítésére, visszaszerzésére lenne szükség.

ABSTRACT

The study considers the realisation of a ‘World Class University’ in Hungary. The study ends up in the well-known statement that a World Class University in Hungary would need higher spending on higher education. However, one or more ‘Flagship Universities’ could be a reality. More than one institutions are close to being recognized as Flagship Universities today. This alternative – adopted as a strategy for higher education development – would require essential expansion of resources as well as regaining and strengthening of the economic autonomy of higher education in Hungary.

Kulcsszavak: World Class University, Flagship University, felsőoktatás-fejlesztés, felsőoktatás-finanszírozás

Keywords: World Class University, Flagship University, higher education development, higher education financing

¹ A tanulmány első változata *From the Bologna Process toward a World Class University: The Case of Hungary* címmel Rabossi, M. – Joshi, K. M. – Paivandi, S. (eds): *In Pursuit of World Class Universities: A Global Experience*. (Delhi: Studera Press, 2018) kötetében jelent meg. Jelen írás az eredeti tanulmány továbbfejlesztett, rövidített és aktualizált verziója.

1. AKADÉMIAI ÉRTÉKEK VAGY PIACOSÍTÁS A FELSŐOKTATÁSBAN?

1.1. A világszínvonalú egyetem

A 2000-es évtized a nagy egyetemi reformok és ideák évtizede volt. Az Európai Unióban – és azon túlnyúlva is, az Európai Felsőoktatási Térségben, amely ma már messze nem csak európai – a Bolognai Deklaráció (1999) és rá hivatkozva az ún. Bologna-folyamat foglalta össze és próbálta politikára lefordítani ezeket az ideákat. A világ többi részének egyetemeit egy másik idea ragadta meg: a World Class University. A két kezdeményezésben közös a hagyományos akadémiai értékek megmentésének és megóvásának kísérlete. Ezeket az értékeket az 1990–2000-es évtizedek fordulóján kezdte fenyegetni a felsőoktatás piacosodása, a profitorientált felsőoktatás térhódítása, valamint az ezeket kiszolgáló menedzserializmus. Ezekre a fejleményekre reagált az akadémiai világ a klasszikus egyetem új vízióival.

A két vízió – a Bolognai Deklaráció és a World Class University – azonban lényegesen különbözik egymástól. A Bolognai Deklarációt az Európai Unió azzal a szándékkal támogatta, hogy a megváltozott körülményekhez adaptálja a klasszikus európai egyetemeket. A cél olyan „felsőoktatási térség” létrehozása volt, amelyen belül a klasszikus, állami fenntartású egyetemi oktatás szabványosított. A World Class University koncepció pedig azt ajánlotta minden országnak – elsősorban a fejlődőknek –, hogy alakítsanak ki saját tudásközpontokat, és tegyék ezeket világszínvonalúvá.

Maga a 'World Class University' kifejezés nem egyértelmű. Mint Philip G. Altbach sokat idézett cikkében írja: „Mindenki világszínvonalú egyetemet szeretne. [...] A probléma az, hogy senki sem tudja, hogy mi a világszínvonalú egyetem, és senki sem tudja, hogyan lehet megvalósítani.” (Altbach, 2003, 5.) A szerzők igen széles köre foglalkozik a problémakörrel. Itt mi most alapvetően Jamil Salmi (2009) és John A. Douglass (2014) gondolataira koncentrálnunk.

1.2. A világszínvonalú egyetem (World Class University) modellje (Salmi)

Salmi (2009) szerint a világszínvonalú egyetem kiváló eredményei három egymást kiegészítő tényezőnek tulajdoníthatóak, nevezetesen: *a tehetség magas koncentrációjának*, *az erőforrás-gazdaságnak* és *a kedvező vezetésnek*. Salmi világszínvonalú egyetem modelljében azonban ez a három tényező számos összetevőre bomlik, amely tényezőknek a sikeres összehangolása, dinamikus interakciója révén alakul ki a világszínvonalú egyetem.

Salmi azt hangsúlyozza, hogy a *tehetség koncentrációja* a legfontosabb kiválósági determináns. Ahogy írja: „A világszínvonalú egyetemek képesek kiválasztani a legjobb diákokat, és vonzani a legjobban képzett professzorokat és

kutatókat.” (Salmi, 2009, 20.) Azt is kiemeli, hogy világszínvonalú egyetemhez nélkülözhetetlen a nemzetköziesedés, azaz a hazai és külföldi hallgatók, illetve egyetemi személyzet kombinációja. Mint írja: „...azzal, hogy a világszínvonalú egyetemeknek sikerül széles körű nemzeti és nemzetközi egyetemi személyzetet mobilizálniuk, valószínűleg maximalizálják ezen intézmények tudáshálózat-ka-pacitását” (Salmi, 2009, 23.).

A következő alapvető összetevő *a források bősége*. Salmi négy fő forrást azonosít:

- Az első az állami finanszírozás, főleg a működési kiadásokra és a kutatásra.
- Másodsor a köz- és magánszervezetekkel való szoros kapcsolatokból származó bevételek, amelyek a „szereződéses kutatások” finanszírozásából származnak.
- Harmadsor az öregdiákok és a *stakeholderek* adományai és ajándékai.
- Végül a tandíjból származó bevétel.

A források bősége nélkülözhetetlen ahhoz, hogy az egyetem kiváló professzorkat vonzzon.

A világszínvonalú egyetem modelljének harmadik összetevője a *megfelelő kormányzás*. A kormány feladata egy olyan felsőoktatási rendszer előmozdítása, amely biztosítja a világszínvonalú egyetem számára a „viszonylagos függetlenséget az államtól”, lehetővé téve számukra, hogy a bürokratikus kötöttségeket és előírt normatívákat ne tartsák be. Salmi szerint „a versenyképesség, a korlátozás nélküli tudományos kutatás, a kritikai gondolkodás, az innováció és a kreativitás” elengedhetetlenek ahhoz, hogy a felsőoktatási intézmények virágozzanak, és világszínvonalúak legyenek (2009, 28.).

Az intézményi autonómia lényege, hogy a világszínvonalú egyetemeknek szabadon kell kezelniük erőforrásaikat, és határozottan, azonnal reagálniuk kell a gyorsan változó globális piac igényeihez. A klasszikus autonómián kívül Salmi további irányítási funkciókat is szükségesnek lát a világszínvonalú egyetem létrehozásához és fenntartásához. Ezek a jellemzők „az inspiráló és kitartó vezetők”, „az erős stratégiai vízió”, „a siker és kiválóság filozófiája” és „a szervezeti tanulás és változás kultúrája” (2009, 28.).

1.3. Az élenjáró egyetem (Flagship University) modellje (Douglass)

Érdekes azonban Salmi modellje mellett John Aubrey Douglass modelljét is legalább röviden megismerni. Douglass (elsősorban az amerikai egyetemek alapján) a nemzeti élenjáró egyetemek modelljét vázolja fel, amely egyetemek regionális és nemzeti jelentőségű intézmények. A világszínvonalú egyetem csak az intézmények egy szűk csoportjának reális lehetőség. Ezért vázol fel egy másik alternatívát, elsősorban az állami egyetem számára: a nemzeti élenjáró egyetem modelljét. Ezeknek nem elsődleges céljuk a rangsorméréseknek való megfelelés,

ami azonban nem jelenti azt, hogy ne rendelkeznének nemzetközi stratégiával, hogy ne akarnának bevonni neves Nobel-díjasokat vagy kutató csillagokat, ne kapcsolódnának be robusztus, nemzetközi kutatási programokba, ne akarnának nemzetközi hallgatókra szert tenni, azonban *ezek az intézmények alapvetően regionális és nemzeti jelentőségű célt szolgálnak*. Mint Douglass írja: „A globalizáció nagyon erőteljes erő, mégis, állami egyetemeink továbbra is alapvető módon kötődnek a földrajzi régióhoz, a kultúrához és a társadalmakhoz, amelyeknek az életminőség javításához a leginkább szükségük van rájuk.” (Douglass, 2014, 8.)

Douglass nagyon részletesen elemzi az élenjáró egyetem jellemzőit, amiből itt csak néhány fontos komponenst emelünk ki.

- *Missziós differenciálás*: a nemzeti felsőoktatási rendszerek bizonyos mértékű missziós differenciálást igényelnek.
- Az élenjáró egyetemek – vagy a kormány azonosítása vagy önmeghatározásuk révén – igyekeznek *támogatni a regionális és nemzeti társadalmi-gazdasági mobilitást és a gazdasági fejlődést*. De ennek a megvalósításához szükségük van nemzeti kormányaik pénzügyi és politikai támogatására. Ennek az ethosznak a támogatásában a kormány különböző módokon játszik kritikus szerepet:
  - A felsőoktatási szektornak a *munkaerőpiaci igényekhez és az emberi jóléti szükségletek kielégítéséhez való alkalmazkodását célzó finanszírozással*;
  - A kiválasztott egyetemeken a *kutatás és az innováció ösztönzésével*;
  - A *nemzeti és regionális gazdaságpolitikai fejlesztés és a felsőoktatás tervezésének szoros kapcsolata* révén.
- Az élenjáró egyetemek az *akadémiai programok átfogó rendszerével* rendelkeznek, a tudományágak széles körében törekszenek diplomát nyújtani.
- Nélkülözhetetlen a *megfelelő akadémiai alap*. „Azok az egyetemek, amelyek az élenjáró modell értékeit követik, csak akkor tudják ezt megtenni, ha elegendő finanszírozásuk van, és az akadémiai alapjuk megfelelően erős, beleértve a megfelelő hallgató-oktató arányt, a doktori fokozattal rendelkező alkalmazottakat, a megfelelő számú mester- és doktori hallgatót, valamint a megfelelő végzettségi arányokat és a kutatási teljesítményt.” (Douglass, 2014, 9.)
- Az élenjáró egyetemek fontos jellemzője az *intézményi alapú minőségbiztosítás*, amelynek része az érdemeken alapuló akadémiai személyzeti politika is.
- Az élenjáró egyetem kormányzása sokszínű, azonban *alapvető eleme az akadémiai szabadság*. Mint Douglass írja: „Az élenjáró egyetem sikere szempontjából kritikus az akadémiai szabadság elve, amely az alábbiak szerint határozható meg: a karok szabadsága, hogy meghatározzák a tanítás tartalmát és a tanítás módját, valamint szabadság abban, hogy megválaszthassák a kutatási témákat, és közzétehessék az eredményeket. Az is garantált, hogy nem büntetik meg őket, ha kifejtik a véleményüket, illetve ha egyesületek tagjai.” (Douglass, 2014, 16.)

- Az élenjáró egyetem megvalósításához nélkülözhetetlen a *kellő mértékű közpénzből történő finanszírozás*, hogy az intézmények a *tudás tekintetében élenjárók legyenek, és ne követők* (Douglas, 2014, 7.).

Mindkét vízióban – a világszínvonalú, illetve élenjáró egyetemen – közös az akadémiai értékek elsőbbsége a felsőoktatás piacosodásával szemben. A világszínvonalú egyetem modellje egy-egy országban vagy nemzetközi régióban, az élenjáró egyetem modellje az országban belüli intézmények versenyében azokat emeli ki, amelyek a legeredményesebben tudják akadémiai értékeiket megvédeni. Mindkét vízióban közös, hogy az akadémiai értékek képviselőit (az oktatókat, a professzorokat) részesíti előnyben a felsőoktatási adminisztrátorokkal és menedzserekkel szemben. Ez utóbbi csoport igazi szerepe a föltételek biztosításában van.

2. A NEMZETI FELSOROKTATÁS-POLITIKA

A *Fokozatváltás a felsőoktatásban* című felsőoktatási stratégiának nevezett anyagot a kormány 2016-ban hagyta jóvá. Ez arra a kérdésre, hogy „Milyen felsőoktatást képzelünk el tehát 2030-ban?” azt írja, hogy: „Minden [magyar felsőoktatási] intézmény világszínvonalú [kell hogy legyen] azokban a diszciplínákban, amelyek a saját kiemelt területéhez tartoznak [...]” (Fokozatváltás, 2016, 13.)

2.1. Nemzetközi beágyazottság

A *Fokozatváltás* célkitűzésként fogalmazza meg, hogy Magyarországon jelentősen növelni kell a felsőoktatásban folyó kutatások nemzetközi beágyazottságát, az EU kutatási pályázatokon való részvételt. Növelni kell a nemzetközi tapasztalatszere lehetőségeket. Az anyag szerint a nemzetközi rangsorokban való előrelépést K+F-kapacitásbővítések fogják előmozdítani (Fokozatváltás, 2016, 43–44.).

Az anyag ír a nemzetköziesítés növelésének szükségességéről. Számszerű célkitűzéseket megfogalmazva részletesen beszél a hallgatói mobilitásról, ugyanakkor igen kevés szó esik az oktatói, kutatói mobilitásról, különösen arról, hogy neves külföldi kutatók, oktatók hazai egyetemekre történő meghívását hogyan lehetne előmozdítani.

2.2. Az oktatók és kutatók száma és képzettsége

A *Fokozatváltás* másik fontos célkitűzése a K+F+I humán erőforrás oldalának hosszú távú biztosítása, amelynek kapcsán két feladatot azonosít a stratégia. Részt vesz a kutatók számának növelését, részint a megfelelő tudományos képesítés szintjének erősítését. Az anyag szerint intézkedések szükségesek a tudományos

utánpótlás számosságának és minőségének megerősítése érdekében. Ezt szolgálja a doktori képzés átalakítása és fejlesztése, a kutatás- és gyakorlatközpontúság megerősítése (Fokozatváltás, 2016, 44.).

A fentiekén túl a K+F+I célú infrastruktúra megújítását is hangsúlyozza az anyag, amelynek alapelve, hogy a központilag, országosan egységesen biztosított alpinfrastruktúra-szolgáltatásokat az állam biztosítja.

A *Fokozatváltás* célkitűzésként fogalmazza meg felsőoktatási és ipari együttműködési központok kiépítését, amelynek kapcsán alapvető feladat a felsőoktatási intézmények ipari kapcsolatainak erősítése annak érdekében, hogy az egyetemek tudományos eredményei minél hamarabb közel kerüljenek az alkalmazáshoz. Az anyag hangsúlyozza, hogy „ahol releváns, ott stimulálni kell a közvetlen ipari kapcsolatokat, és az ipar-gazdasági szemlélet oktatását” (Fokozatváltás, 2016, 44.).

A *Fokozatváltás* 2023-ra számszerű célokat tűz ki. Többek között a számított kutatói létszám (24 ezerről 34 ezerre történő) 140%-os gyarapítását, az ezer munkavállalóra jutó K+F-foglalkoztatottak számának nyolcra tizenkettőre való emelését, a felsőoktatási K+F+I-ráfordításoknak a GDP arányában 0,24%-ról 0,5%-ra való növelését.

2.3. Finanszírozás és irányítás

A felsőoktatás finanszírozásával kapcsolatban a *Fokozatváltás* azt hangsúlyozza, hogy jelenleg a felsőoktatás túlságosan az állami forrásoktól függ. Az anyagban megfogalmazott elvárás a felsőoktatási intézményekkel szemben, hogy alaptervekenységük, oktatási és kutatási tevékenységük során egyre nagyobb mértékben támaszkodjanak a saját bevételekre, külső, piaci forrásokra, így a külső bevételi források stabilizálásával csökkenhet függőségük a mindenkori költségvetési forrásoktól (Fokozatváltás, 2016, 52.).

Az anyag a felsőoktatás irányításáról is felvázolja a célkitűzéseit. Ennek egyik elemeként azt hangsúlyozza, hogy 2030-ra általánossá válik a tényalapú döntéshozatal mind az ágazati irányítás területén, mind az egyes intézmények esetében, amelynek lehetőségét részletes és pontos elektronikus nyilvántartási és informatikai rendszerek képezik (Fokozatváltás, 2016, 15.).

Az anyag részletesen kitér az intézményirányításra is. Hangsúlyozza, hogy a kancellári rendszer létrehozásával az intézmények irányításában megtörtént az akadémiai és az intézmény működtetési felelősség elválasztása (Fokozatváltás, 2016, 52.). Ugyanakkor nem szól arról, hogy számos szakértői tanulmány a kancellári rendszerrel kapcsolatban az egyetemi autonómia súlyos szűkítéséről beszél (Kováts, 2016).

A másik fontos elem, amiről a *Fokozatváltás* ír, az intézményi kultúra, amelyet a minőség jellemez. „A napi működés, a stratégiai döntések meghozatala, az ok-

tatók, a kutatók, a tanárok és programok értékelése mind-mind a minőség körül forog, amit országos szinten a szigorú, objektív akkreditációs kritériumok és a teljes körű nyilvánosság garantál majd.” (Fokozatváltás, 2016, 15.)

2.4. Milyen irányban hat a stratégia?

Magyarország felsőoktatásának fejlesztése a Bologna-folyamat lezárulásával válaszüthoz érkezett. A *Fokozatváltás* kísérlet arra, hogy folytassa, sőt gyorsítsa a magyar felsőoktatás felzárkóztatását az Európai Felsőoktatási Térséghez. Úgy látszik azonban, hogy ezt a gyorsítást az anyag szerzői nem a *Bolognai Nyilatkozat* szellemében tervezik, hanem inkább a piacodáshoz kívánnak fölzárkózni. A *Fokozatváltás* nem az akadémiai értékektől várja a felzárkózást, hanem a felsőoktatás szakszerűbb és eredményesebb menedzselésétől (amelynek feladata lenne az akadémiai értékek eredményesebb menedzselése is). Ez nem közelebb visz a világszínvonalú egyetem víziójához, hanem inkább távolít tőle.

3. EGY REÁLIS STRATÉGIA

A magyar felsőoktatás helye a felsőoktatási világrangsorokban nem igazán kedvező. Mindegyiknél azt látjuk, hogy a legjobb magyar egyetem az 500. hely körül található, és legfeljebb hét-nyolc olyan magyar intézmény akad, amelyik egyáltalán szerepel a rangsorokban: ELTE, DE, SE (SOTE), SZTE, BME, CEU, BCE és a PTE². Érdemes hozzáfűzni, hogy a legjobb szlovák egyetem, a pozsonyi Comenius és a kolozsvári (Románia) Babeş–Bolyai Egyetem ugyancsak az 500–700. hely körül áll ezekben a rangsorokban. Viszont a Varsói Egyetem a 300–500., a prágai Károly Egyetem és a Bécsi Egyetem a 200–300., a legjobb svájci egyetem pedig az 50. vagy még jobb hely körül található.

A magyar egyetemek lemaradásának okait keresve az oktatók tudományos teljesítménye, az egymillió főre vetített nemzetközi közlemények és szabadalmak alacsony száma, a források szűkössége és a nemzetköziesedés alacsony szintje (különösen a külföldi oktatók elenyésző száma) emelhető ki.

² ELTE – Eötvös Loránd Tudományegyetem, DE – Debreceni Egyetem, SE (korábban SOTE) – Semmelweis Egyetem, SZTE – Szegedi Tudományegyetem, BME – Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, CEU – Közép-európai Egyetem, BCE – Budapesti Corvinus Egyetem, PTE – Pécsi Tudományegyetem.

3.1. A hazai tudományegyetemek

Magyarországon a klasszikus értelemben vett – sokkarú, sokszakú, „universitas jellegű” – tudományegyetem négy van: a Debreceni Egyetem (DE), az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE), a Pécsi Tudományegyetem (PTE) és a Szegedi Tudományegyetem (SZTE). Erre a négy tudományegyetemre jár a hazai felsőoktatási hallgatók kicsit több mint harmada³.

A felsőoktatási statisztika alapján a négy tudományegyetem 2017-ben közel 17 ezer oklevelet adott ki, amelyből valamivel több mint kilencezer alapképzési oklevél volt, a többi pedig osztatlan vagy mesterképzésen szerzett diploma, illetve doktori oklevél. A legtöbb oklevelet minden oktatási szinten az ELTE adta ki, ezt a DE követi (bár a doktori oklevelek számában csak a harmadik), majd az SZTE következik.

Ha megvizsgáljuk a négy tudományegyetem képzéseit, szembeötűnek a széles képzési szerkezetek, de azok – alighanem a regionális igényekhez igazodó – különbségei is. (Az ELTE képzési szerkezete néhány vonatkozásban sajátos, mivel a fővárosban nem történt meg a szakegyetemek integrálása, így az ELTE lényegében „csonka” tudományegyetem, mivel hiányoznak az orvosegyetemi, a gazdaságtudományi és a művészeti karai.)

Lehet-e ezekből az egyetemekből világszínvonalú intézmény?

3.2. Világszínvonalú vagy élenjáró egyetem?

Vegyük sorra Salmi világszínvonalú egyetem modelljének összetevőit (Salmi, 2009), hogy megvizsgáljuk a magyar tudományegyetemeket és az azokat körülvevő felsőoktatási erőtér tényezőit:

- A tehetségkoncentráció hallgatói oldala ugyan megfelelőnek tekinthető, tehát a magyar tudományegyetemek minősége képes vonzani a tehetséges hallgatókat, azonban az oktatók, kutatók vonatkozásában ez kevésbé mondható el. Az állami egyetemek központilag előírt bérrendszere és belső vezetési, értékelési rendszere nem teszi reálissá a keresetek differenciálását, azaz a tehetséges oktatók, kutatók magasabb szintű megfizetését, és így vonzását. Ez vonatkozik a neves külföldi oktatók és kutatók alkalmazására is. A magyar tudományegyetemek oktató gárdájából lényegében teljesen hiányoznak a külföldi oktatók és kutatók.
- A források bősége tekintetében egyáltalán nem kedvező a helyzet. Az állami források nem érik el az európai átlagot (lásd *I. táblázat*), a hazai kutatási források szűkösek, az Európai Unió kutatási forrásokhoz való hozzáférés pedig

³ A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem 2012 óta a DE és az ELTE után a harmadik legnagyobb hallgatólétszámú egyetem, azonban itt csak a széles képzési spektrumú, sokkarú tudományegyetemekkel foglalkozunk.

a hiányos nemzetközi kutatói hálózatok miatt szintén szűkös. A magyar tudományegyetemek forrásainak mindössze szerény része (kb. egyötöde) származik K+F-pályázatokból, és különösen alacsony (5% sincs) a gazdasági, vállalati forrásokból, megrendelésekből származó bevétel. A hallgatói tandíjak korlátozottak, az *alumni* hozzájárulás pedig gyakorlatilag ismeretlen, s az adományozás is rendkívül ritka. A magyar állami egyetemek mindegyike alapvetően az állami forrásokra szorul. Az állami források bővítésére – mint a bemutatott kormányzati felsőoktatási stratégiából láttuk – nincs remény. Neves külföldi kutatók bevonásának hiányában a külföldi pályázati forrásokhoz való hozzáférés pedig korlátozott. A tandíj emelése hosszabb távon elképzelhető, de ez is alapvetően állami elhatározás kérdése, és súlyos társadalmi mobilitási kérdéseket vet fel.

1. táblázat. A felsőoktatási intézmények állami kiadásai a GDP százalékában Magyarország és EU–28 átlag

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Magyarország	1,0	1,1	0,8	0,9	0,8	0,7	0,8
EU–28 átlag	1,2	1,3	1,3	1,2	1,3	1,2	1,5

Saját szerkesztés az UNESCO UIS.Stat (URL1) és az Eurostat adatai alapján

- A harmadik összetevő, a kedvező kormányzás is nagyon sok tekintetben problémás. A magyar felsőoktatás autonómiája erősen korlátozott. A *European University Association* 2016. évi értékelése alapján 29 tagországból a magyar intézmények a gazdasági szabadság terén az utolsó előtti, 28. helyen állnak, szervezeti autonómia terén a 23., személyzeti szempontból a 22. helyen. A legkedvezőbb helyezésük a magyar intézményeknek a tudományos autonómia terén van, de ott is mindössze a 16. helyet foglalják el (Pruvot–Estermann, 2017). A magyar felsőoktatás szabályozási kerete túlságosan részletező, direktív, központosító. Az egyetemi autonómia rendkívül szűk. Az akadémiai szabadság – oktatási és kutatási szabadság – csak részben megfelelő. Egyes szakok kormányzati megszüntetése és egyes új szakok indításának akadályozása nem példa nélküli. Más oldalról az egyetemek gazdasági autonómiája nagyon szűk, ami akadályozza mind az oktatási, mind a kutatási autonómiát. A minőség kultúrája csak részben alakult ki. Sem intézményi, sem központi szinten nem igazán azonosítható a kedvező kormányzás.

Összességében tehát a világszínvonalú *egyetem mint célkitűzés a magyar tudományegyetemek számára nem reális*. Viszont talán reális lehet a hazai élenjáró egyetem célkitűzés. Ha végigtekintünk Douglas követelményein (2014), valamilyen kedvezőbb képet kapunk.

- A missziós differenciálás lényegében megjelenik mind a kormányzati, mind az intézményi törekvésekben. A kormányzati beavatkozással végrehajtott felsőoktatási hálózatfejlesztés nyomán kialakult a tudományegyetemek, az alkalmazott tudományok egyetemei és a főiskolák intézményi rendszere, amelyben a tudományegyetemek egy része számára a fejlődés útja egyértelműen az élenjáró egyetem modellje lehet.
- Az élenjáró egyetem ethosa is tetten érhető. Áttekintve a magyar tudományegyetemek küldetésnyilatkozatait és tevékenységét, igen közel áll az élenjáró intézmény önmeghatározásához.
- A magyar tudományegyetemek, mint az élenjáró egyetemek általában, az akadémiai programok átfogó rendszerével rendelkeznek, a tudományágak széles körében nyújtanak diplomát.
- A tudományegyetemek hatékonysági és szerkezeti mutatói nagyrészt megfelelnek vagy közel állnak a Douglass által megfogalmazottakhoz.
- A tudományegyetemek magas színvonalú, intézményi alapú minőségbiztosítása megteremthető, s léteznek ilyen intézményi törekvések.
- A tudományegyetemek kormányzása nem különbözik jelentősen az egyébként igen sokszínű kormányzási rendszertől, ami az élenjáró egyetemeket jellemzi. Az akadémiai szabadság hiányos és a gazdasági autonómia erősen korlátozott. Amennyiben a kormányzat ezen a területen elmozdul egy rugalmasabb oktatáspolitikai és gazdálkodási szabályozás felé, továbbá biztosítani tudja ezen egyetemeknek a megfelelő szintű finanszírozást, akkor a tudományegyetemek viszonylag rövid idő alatt Magyarországon élenjáró egyetemek lehetnek.

4. BEFEJEZÉSÜL

Elemzésünkéből kiderült, hogy Magyarországon is lehetne világszínvonalú egyetemet kifejleszteni. Ennek alapvető feltétele a forrásbőség az adott egyetemen és olyan vagyoni, gazdálkodási feltételek megteremtése, amelyek biztosítják a gazdasági autonómiát, rugalmasságot. Talán járható út – a BCE esetében már elkezdődött – a kiszemelt állami egyetem közalapítvánnyá alakítása, amelynek kuratóriuma elkötelezett a World Class University megvalósításában. Ezek a külső feltételek, amelyeket a kormányzatnak kell biztosítani.⁴ És persze számos, intézményen belüli feltétel teljesülése is nélkülözhetetlen. Nevezetesen nagyon magas színvonalú oktató, kutató állomány, viszonylag jelentős arányban külföldről

⁴ Csak lábjegyzetben tesszük hozzá, hogy a BCE messze nem tudományegyetem, így csupán egy szűk tudományterületen válhat esetleg világszint közelivé, ami nem ugyanaz, mint a World Class University.

hívott neves oktatókkal (amit persze megfelelő bérezéssel kell támogatni). Olyan intézményi értékelési és minőségbiztosítási rendszer, amely az oktatókat, kutatókat magas színvonalú munkára ösztönzi. Olyan intézményi szervezeti egységek és perifériák, amelyek a kutatók, oktatók kutatási pályázati tevékenységét támogatják, tudományos eredményeik hasznosítását elősegítik. Olyan intézményi vezetési konstrukció, amely biztosítja az akadémiai autonómiát, és olyan gazdasági autonómiát teremt mellette, amely rugalmas, de átlátható és elszámoltatható.

Ezeknek a követelményeknek a megvalósulása meglehetősen távolinak tűnik. Amire azonban már a jelenlegi helyzetben is lehetőség van, az egy vagy több élenjáró egyetem kialakítása az országban. A magyar tudományegyetemek esetében ez járható út lehet. Az élenjáró egyetem irodalma alapján megfogalmazhatók azok az oktatáspolitikai célkitűzések, amelyek már a belátható jövőben kialakíthatják Magyarországon az élenjáró egyetem hálózatát. Ehhez azonban éppúgy nélkülözhetetlen két alapfeltétel, mint a világszínvonalú egyetem esetében: az autonómia és egy közpénzből biztosított viszonylagos forrásbőség.

IRODALOM

- Altbach, Ph. G. (2003): The Costs and Benefits of World-Class Universities. *International Higher Education*, 33, 5–8. <https://ejournals.bc.edu/ojs/index.php/ihe/article/viewFile/7381/6578>
- Berács J. (2017): Hallgatói mobilitás, külföldi hallgatók a magyar felsőoktatásban. In: Berács J. – Derényi, A. – Kádár-Csoboth P. et al. (2017): *Magyar Felsőoktatás 2016. Stratégiai helyzetértékelés*. Budapest: Corvinus Egyetem Nemzetközi Felsőoktatási Kutatások Központja, 57–63. <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/2827/>
- Douglass, J. A. (2014): *Profiling the Flagship University Model. An Exploratory Proposal for Changing the Paradigm From Ranking to Relevancy. (Research & Occasional Paper Series)*, https://cshe.berkeley.edu/sites/default/files/publications/rops.cshe_.5.14.douglass.flagshipuniversities.4.24.2014.pdf (letöltve 2019. 01. 18.)
- Fokozatváltás a felsőoktatásban. Középtávú szakpolitikai stratégia. 2016. http://www.kormany.hu/download/c/9c/e0000/Fokozatvaltas_Felsooktatásban_HONLAPRA.PDF (letöltve 2017. 06. 15.)
- Kováts G. (szerk.). (2016): *A kancellári rendszer bevezetése a magyar felsőoktatásban: Tapasztalatok és várakozások*, Budapest: BCE NFKK, http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/2205/1/NFKK_201601.pdf (letöltve 2017. 06. 15.)
- Pruvot, E. B. – Estermann, T. (2017): *University Autonomy in Europe*. III. Frankfurt a. M.: European University Association, <http://eua.be/Libraries/publications/University-Autonomy-in-Europe-2017.pdf?sfvrsn=4> (letöltve 2017. 07. 08.)
- Salmi, J. (2009): *The Challenge of Establishing World-Class Universities*. Washington, DC: The World Bank, <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/2600>
- Szabó M. – Kováts G. (2017): Higher Education Cooperation in Central Europe: Preface. *Hungarian Educational Research Journal*, 7, 1, 5–6. http://herj.lib.unideb.hu/file/3/58ee178aeb6b7/szerkeszto/HERJ_2017_1_1.pdf (letöltve 2017. 07. 07.)

URL: <http://data.uis.unesco.org/>